

Sabira Gadžo-Šašić¹
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka

Valida Repovac Nikšić²
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka

Originalni naučni rad

UDK: 364-787-054.7:316.662-054.7

DOI: 10.7251/SOCSR2221005G

COBISS.RS-ID 136047873

Prihvaćeno: 25.10.2021.

SOCIJALNI RAD SA MIGRANTIMA – PRIVID ILI STVARNOST: PRIMJER KANTONA SARAJEVO

Apstrakt

Prve decenije 21. vijeka obilježile su krize iz kojih su proizašle i mnoge negativne promjene. Migrantska kriza je samo jedna u nizu koja se veže za taj period, a koja je eskalirala u vrijeme takozvane Corona krize. Nepovoljan položaj ljudi u pokretu, te neophodnost uključivanja važnih aktera u rješavanje migrantske krize, samo su neki segmenti na koje je stavljen naglasak u ovom tekstu. Također, teoretski su elaborirani mogući pristupi rada stručnjaka, posebno socijalnih radnika u radu sa migrantima. Kroz kvalitativnu analizu ukazano je na izazove i poteškoće s kojima se susreću stručnjaci u radu sa ovom socijalno isključenom skupinom ljudi.

Ključne riječi: migracije; krize; socijalni rad; profesionalni pristup; Bosna i Hercegovina; Kanton Sarajevo

1 Korespondencija: Prof. dr Sabira Gadžo-Šašić, vanredna profesorica na Odsjeku za socijalni rad Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

2 Korespondencija: Prof. dr Valida Repovac Nikšić vanredna profesorica na Odsjeku za sociologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Uvod

Savremeno društvo obilježeno je fenomenom „novih migracija“ koje su još prije četiri decenije potaknute globalizacijskim procesima.³ Savremena sociologija ulaže teorijske napore da objasni takozvane „trenutne“ migracije koje za cilj imaju posao, školovanje ili turizam, ali i „nasilne migracije“ kojima svjedočimo a izazvane su sukobima, ratovima, stradanjem stanovništva, te socioekonomskim uvjetima života.⁴ Najrecentnija migrantska kriza, uz brojne krize koje su obilježile 21. vijek (na primjer svjetska ekonomska kriza 2008. godine ili trenutna zdravstvena kriza, pandemija COVID-19) kreirala je kompleksne probleme koji nisu adekvatno adresirani. Prisiljenost na napuštanje doma, nesigurnost putovanja, „bježanje“ ka boljem svijetu (razvijenim zemljama Zapada) ostavlja duboke posljedice na pojedince, žene, djecu, porodice i grupe u pokretu. Stoga se u društvenim naukama otvara pitanje neophodnosti interdisciplinarnog promišljanja i konkretnog djelovanja stručnjaka koji profesionalnim pristupom mogu ublažiti utjecaj negativnih promjena na život individua i grupa u pokretu, a koji/e se u datom trenutku nađu na određenom području.

„Evropska migracijska kriza 2015“⁵ rezultat je, u prošlosti, kontinuiranog urušavanja odnosa između država Bliskog istoka, starih i novih sukoba. Također, migrantska kriza prouzrokovana je i činjenicom zabrinjavajućeg siromaštva brojnih zemalja Istoka i Afrike, ali i autoritarnih, retrogradnih i nasilnih političkih sistema. Najrecentnija migrantska kriza je u toliko složenija jer se radi o pretežno ilegalnim pokušajima da se dođe do zemalja blagostanja (u slučaju od 2015., zemalja članica EU). U nemogućnosti da stignu do zacrtanog odredišta, ljudi u pokretu su prisiljeni ostati u tranzitnim zemljama u koje su također ušli ilegalno. Na primjer, Bosna i Hercegovina, kao tranzitna država, sa najdužom granicom prema Hrvatskoj (zemlji članici EU) postala je „neželjena čekaonica“ iz koje migranti odlaze u „game“ i mnogo puta bivaju nasilno „gurnuti nazad“, često teško povrijeđeni. Brojne tragične priče maloljetnika ili djece koja su izgubila roditelje, samohranih majki sa malom djecom, porodica

3 „Preciznije „nove migracije“, kako ih Giddens (2003) naziva, vežu se za pad Berlinskog zida 1989. godine, kolaps socijalističkog sistema i raspad Sovjetskog bloka“. Valida Repovac Nikšić, Refugees, Migration and Trafficking in Humans in What is the Gender of Security, Ždralović Amila & Gavrić Saša & Rožajac-Zulčić Mirela (ed.) (Sarajevo: Sarajevo Open Center, 2020), p. 202.

4 Milan Mesić, Globalizacija migracija, Migracijske i etničke teme, 1: 7–22., 2002.

5 BBC, Migrant Crisis: Migration to Europe Explained in Seven Charts, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>, 2016.

koje putuju sa članovima koji su oboljeli, pojedinaca ili grupa koji/e su bile izložene gladi i nasilju, samo su neki od problema ljudi u pokretu u određenim područjima Bosne i Hercegovine.⁶ Navedeni problemi posebno su došli do izražaja u vrijeme pandemije COVID-19. Zdravstvena kriza doprinijela je složenosti migrantske situacije u Bosni i Hercegovini, te potencijalno može da ima nove implikacije i proizvede različite društvene krize. Sa ovim brojnim izazovima teško su se nosile, u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, neuporedivo razvijenija društva i države.

S tim u vezi, javila se potreba za modifikacijom postojećih i kreiranjem novih politika, programa i mjera za prevazilaženje migrantske krize, posebno izražene na području nekoliko kantona Federacije Bosne i Hercegovine. U vremenu pandemije koju karakterišu socijalno isključivanje i društvene nejednakosti, koncept kvalitetnog i sveobuhvatnog pristupa za rješavanje problema nastalih iz migrantske krize ostao je neprepoznat. To je posebno slučaj u segmentu unapređenja kvalitete uslova u kampovima za migrante, a što iziskuje angažman većeg broja i raznovrsnijeg stručnog osoblja od postojećeg. Iz navedenog proizlazi da u procesu ublažavanja problema s kojima se suočavaju migranti na putu do željenog odredišta, značajno mjesto zauzimaju pomažuće profesije među kojima krucijalnu ulogu ima socijalni rad. U najširem smislu riječi, socijalni rad obuhvaća skup mjera i postupaka koje treba da realiziraju profesionalci, socijalni radnici u cilju pružanja pomoći i podrške pojedincima i/ili grupama koji/e se nađu u nepovoljnom položaju.

Teorijsko metodski pristupi u socijalnom radu sa migrantima

Imajući u vidu interdisciplinarni pristup istraživanju, teorijsko ishodište rada nalazi se u savremenim sociološkim teorijama, primarno sociologa Anthony Giddensa i njegovih saradnika.⁷ Pomenuti autori u ovoj oblasti decenijama izučavaju savremene globalizacijske procese koji su između ostalog potakli i globalne migracije. Globalizacijski procesi integracije svijeta, od početka 80-tih godina 20. vijeka do danas, primarno su obilježeni neoliberalnom ideologijom. Taj predatorski kapitalizam produbio je nejednakosti (jaz između velikog broja siromašnog i malog broja bogatog stanovništva), te prouzrokovao

6 "Nove migracije" ka i na evropskom tlu svoj najveći intenzitet dosegle su u 2015. godini. Pretežno su se odvijale preko takozvane Balkanske rute (od Turske preko Grčke i Italije, zemalja Balkana prema Evropskoj uniji)". Valida Repovac Nikšić, op. cit. str. 205.

7 Vidjeti opširnije: Anthony Giddens & Mitchell Duneier & Richard P. Appelbaum & Deborah Carr, Introduction to Sociology (Seagull Twelfth Edition4), W. W. Norton & Company, Kindle Edition, 2021

masovne ekonomske migracije. Nepovoljna ekonomska situacija otvorila je prostor za političku nestabilnost, sukobe i ratove, te kretanja stanovništva pretvorila u prinudne ili nasilne migracije.⁸ Način na koji su ljudi u pokretu (izbjeglice, ekonomski migranti i drugi) prisiljeni na kretanje, te svjedočanstva (lična, iz medija, ili druga) o okolnostima koje ih prate na putu, dovoljan su argument za poticanje društvene i institucionalne odgovornosti, i pružanju ljudske ali i profesionalne podrške ljudima u nesreći.

U pružanju stručne podrške nezamjenjivo mjesto bi trebao da ima socijalni rad koji prema globalnoj definiciji predstavlja praktično utemeljenu profesiju i akademsku disciplinu koja promiče društvenu promjenu i razvoj, socijalnu koheziju te osnaživanje i oslobađanje ljudi, a socijalna pravda, ljudska prava, kolektivna odgovornost i poštivanje različitosti navedeni su kao središnji principi u socijalnom radu.⁹ Svojim djelovanjem socijalni rad odgovara na krizna i hitna stanja kao i na svakodnevne lične i socijalne probleme upotrebom različitih intervencija koje variraju od onih koje su fokusirane na psihosocijalne procese samo jedne osobe, do onih koje imaju za cilj uključivanje u socijalnu politiku, socijalno planiranje i socijalni razvoj.¹⁰ Osnovni zadatak socijalnog rada je pružanje pomoći ljudima u nevolji,¹¹ a kao osnovni razlog navedenom je ostvarivanje pretpostavki za socijalni razvoj koji u najširem smislu riječi predstavlja proces kvantitativnog rasta i kvalitativnih promjena koje se dešavaju u sferi životnih, radnih i društvenih uslova svih ljudi na određenom području.¹²

Nije teško uočiti da se mjerama socijalnog razvoja obuhvata kompletno stanovništvo određene države u cilju unapređenja kvalitete života bez isticanja razloga zbog kojih su se određene osobe našle na teritoriju neke države. U kreiranju mjera socijalnog razvoja posebnu pažnju treba pružiti socijalno isključenim skupinama. U te skupine, prema podacima objavljenim u publikaciji *Socijalna uključenost u BiH*¹³ ubrajaju se: starije osobe, mladi, osobe s invaliditetom, raseljene osobe, te Romi. Migranti nisu prepoznati kao posebna socijalno isključena skupina, za koju se u kreiranju mjera za ostvarivanje dostojanstvenog života, posebno treba uzeti u obzir značaj uključivanja socijalnih

8 Vidjeti opširnije o vrstama migracija u: Silva Mežnarić, Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja u: Migracijske i etničke teme 19 (2003), 4: 323–341

9 Globalna definicija profesije socijalnog rada — EASSW

10 Ivan Vidanović, Rečnik socijalnog rada (Beograd: Autorsko izdanje, 2006), str. 374.

11 Sabira Gadžo-Šašić, Socijalni rad s osobama s invaliditetom (Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2020), str. 18.

12 Mira Lakićević & Ana Gavrilović, Socijalni razvoj i planiranje (Banja Luka: Biblioteka udžbenici, 2009), str. 8.

13 UNDP. Socijalna uključenost. Izvještaj o humanom razvoju. 2007. str. 33.

radnika, ali i ostalih stručnjaka iz oblasti pomažućih profesija (npr. psihoterapeuti, sociolozi, pedagozi i sl.). Kao objašnjenje može se uzeti u obzir činjenica da problemi migranata nisu bili aktualni u periodu provođenja istraživanja o socijalno isključenim grupama u BiH.

Zato analiza pristupa socijalnog rada sa migrantima postaje predmet interesiranja tek sredinom druge decenije 21. vijeka (2015. godina) kada dolaze do izražaja migracije stanovništva zbog oružanih sukoba, kršenja ljudskih prava ili progona iz ratom razorene Sirije, Afganistana i drugih zemalja pogođenih navedenim problemima. Od tada do danas postaje aktualno ulaganje napora različitih profila stručnjaka u rješavanje migrantske krize. Rad sa migrantima je izazovan zbog činjenice što su to ljudi različitih kultura, jezika i običaja. Rad sa tim osobama iziskuje posebne profesionalne pristupe, a zbog čega je i neophodno da socijalni radnici budu u mogućnosti prilagoditi se različitim osobinama ljudi, pomoći im u skladu sa važećim nacionalnim propisima, ali i uložiti nadljudske napore da se, u pravom smislu, pomogne tim osobama, posebno u pandemijskim prilikama, kada je ekonomska kriza dosegla nepredvidive razmjere, a što se direktno odražava na kvalitetu rada sa migrantima.

Barijeru u radu sa migrantima čini nepoznavanje jezika, te različito socijalno i kulturno nasljeđe. Međutim, ne gubi na važnosti obaveza svake države da unatoč navedenim barijerama svakom migrantu pruži dostojanstven život sve dok se nalazi na teritoriji određene države. Stoga, svi migranti dok borave na teritoriji bilo koje države imaju pravo na socijalna davanja.

Stručnjaci poput socijalnih radnika, ali i pedagoga, psihologa, nastavnika i drugih koji su uključeni u pružanje usluga migrantima suočavaju se sa višestrukim problemima¹⁴ zbog pomenutih jezičkih barijera, ali i zbog različitog kulturalnog nasljeđa. Zapravo svi profili stručnjaka obavezni su da pruže podršku i pomoć migrantima. No, zbog jezičkih i kulturoloških barijera, ali i zbog ograničenog budžeta za tu namjenu nisu u mogućnosti da primjene tradicionalne pristupe rada sa migrantima.

Primjer Njemačke koja se suočavala sa migrantskim krizama mnogo ranije, može da bude primjer postupanja sa migrantima. Njemačka kontinuirano ulaže napore u kreiranje projekata koji sadrže široko prihvaćen model rada prvenstveno socijalnih radnika, a onda i ostalih pomažućih profesija. Prema dostupnim izvorima¹⁵ projekti za obuku stručnjaka u radu sa migrantima imaju slijedeće ciljeve:

14 Klaudija Kreger, Multikulturalni socijalni rad s migrantima - iskustva Njemačke U: Studijski centar socijalnog rada (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1999), str. 99.

15 Klaudija Kreger. op. cit.

1. Rješavanje problema nerazumijevanja jezika (prvenstveno kod djece migranata);
2. Rad na promjeni stavova (kako kod populacije migranata, tako i kod lokalnog stanovništva);
3. Kreativno ispunjavanje slobodnog vremena (na primjer: otvaranje mogućnosti druženja lokalnog stanovništva i stranaca).

U skladu sa navedenim ciljevima neophodno je poduzeti aktivnosti za njihovo ostvarivanje. Neke od tih aktivnosti su:

- a) organiziranje dodatnih časova jezika u školama, ali i u kampovima, kako bi se prevladale jezičke barijere;
- b) osmišljavanje mjera za prevladavanje međusobnih kulturalnih predrasuda;
- c) otvaranje centara za mlade u kojima je, važno, ponuditi i druženje s mladim ljudima različitog kulturnog nasljeđa.

Osim realizacije gore navedenih ciljeva mogu se kreirati i druge različite aktivnosti na lokalnom nivou, ali i one vezane uz grupni rad, tj. grupne aktivnosti. Socijalni radnici kao profesionalci i sa migrantima mogu da koriste tradicionalne pristupe rada. Prvi pristup, rad sa pojedincem podrazumijeva pružanje pomoći osobama koje se nađu u nepovoljnom položaju i kada svoje probleme nisu u stanju samostalno da riješe. Profesionalci se u primjeni ovog pristupa posebno trebaju fokusirati na proučavanje ličnosti klijenta i okoline u kojoj živi. Dakle, u radu sa migrantima posebno je važno proučiti okolnosti u kojima je osoba ranije živjela i u skladu s tim promisliti i kreirati načine pomoći, pri tom vodeći računa o dostupnim resursima. Također je važno da profesionalci rade na otkrivanju uzroka nesklada između pojedinca i sredine u kojoj pojedinac živi, ali i da sagleda mogućnosti mobiliziranja ostalih aktera u pružanju pomoći i podrške. Posebno je važno razvijati kooperativan odnos na relaciji profesionalac - klijent.

U radu sa migrantima, ali i ostalim socijalno isključenim skupinama pružanje individualne pomoći samo je jedan pristup u pružanju pomoći i podrške osobama koje su se našle u nepovoljnoj situaciji. Zato nezamjenjiv značaj u radu socijalnih radnika ima grupni rad koji je usmjeren na rad sa grupom, te se stoga često smatra i efikasnijim jer omogućava brže rješavanje problema i iznalaženje mjera za ostvarivanje zajedničkog cilja. Svakako da pored socijalnog rada sa pojedincima i grupom, poseban značaj ima pristup socijalnog rada u zajednici koji podrazumijeva uključivanje različitih aktera lokalne zajednice u kreiranje mjera koje imaju za cilj učiniti život migranata kvalitetnijim,

ali i svih onih koji se nađu u nepovoljnoj poziciji.¹⁶ Iz svega opisanog vidi se da je od neprocjenjivog značaja za rješavanje migrantske krize uključivanje predstavnika centara za socijalni rad, predstavnika nevladinih organizacija, mjesnih zajednica, posebno onih na čijem području su sagrađeni migrantski centri, ali i predstavnika okolnih mjesnih zajednica.

Kako bi se ublažile posljedice mnogih kriza koje su pogodile svijet u prvim decenijama 21. vijeka, ali i Bosnu i Hercegovinu, neophodno je da svi vladajući akteri budu uključeni u ostvarivanje unutrašnjeg razvoja kroz adekvatno vođenje vanjske politike. Kako ističu neki autori¹⁷ to je put uspješnog održavanja društvenog reda, harmonije i postizanja brzog i stabilnog ekonomskog razvoja koji je po svemu sudeći ključan za prevazilaženje posljedica mnogobrojnih kriza, a samim tim i posljedica migrantske krize. Naime, iako je većina migranata u BiH samo privremeno, ne treba zanemariti nužnost pružanja osmišljene pomoći, prije svega stručne, jer je to jedini put kvalitetnog rješavanja nagomilanih problema koji će dodatno eskalirati ukoliko se ne pristupi njihovom blagovremenom rješavanju.

Migrantska kriza u Bosni i Hercegovini - kontekst Kantona Sarajevo

Nakon zatvaranja oficijelne rute u martu 2016. godine i zatvaranja granica Evropske unije, preostala mogućnost za neregularne migracije i zloupotrebe krijumčarenja i trgovine jeste tranzit kroz Bosnu i Hercegovinu, što profesor sociologije Dželal Ibraković (2019) naziva "Bosanskom rutom" (...) Da bi situacija bila još složenija, ljudi u pokretu koji prelaze granicu na Drini, Bosnu i Hercegovinu primarno vide na način "brze" tranzicije kroz teritorij, prolaska u Hrvatsku, da bi došli do planiranih destinacija u Evropskoj uniji i obećanog boljeg života. Zbog dobro čuvane i zatvorene granice i mnogostrukih propalih pokušaja mnogih migranata da pređu dalje prema Sloveniji, njih preko 20 000 "prolazi" kroz Bosnu i Hercegovinu. Većina njih u zemlji se duže zadržavaju pretežno u zimskim periodima kada je nemoguće otići, odnosno učestvovati u takozvanom "gameu" – igri, kako oni nazivaju brojne opasne i teške pokušaje prelaska u Hrvatsku.¹⁸

Dakle, očigledno da je Bosna i Hercegovina migrantsku krizu dočekala nespremna. Prije otprilike šest godina desetina hiljada izbjeglica i migranata su se kretale preko Jugoistočne Evrope pokušavajući da dopru do Zapadne

16 Muhamed Dervišbegović, Socijalni rad: teorija i praksa (Zonex: Sarajevo, 2003)

17 Meho Bašić, Makroekonomska efikasnost kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine u: Pregled br. 4. 2006. str. 17.

18 Valida Repovac Nikšić, *op. cit.* str. 205.

Evrope.¹⁹ Danas je najveći dio Balkanske rute zatvoren, a humanitarna kri-za je produbljena, jer je ugroženim grupama onemogućeno kretanje. Zbog navedenog je BiH već pet godina opterećena migrantskim talasom koji ima svoje varijacije u obimu i intenzitetu (u zavisnosti od godišnjeg doba), ali je još uvijek aktivan. Prema podacima nadležnih institucija i prema procjeni međunarodnih organizacija od 2018. godine pa do danas, oko 60 000 migranata i izbjeglica je prošlo preko teritorije BiH. Neke slobodnije procjene govore da se radi o čak 100 000 ljudi u pokretu koji su zadnjih godina prošli preko BiH i otišli u države EU. U 2019. godini bilo je prisutno 29 302 migranta i azilanta na teritoriji BiH. Služba za poslove sa strancima BiH od početka 2020. godine registrovala je 15 311 migranata. Trenutno u BiH boravi 6 155 migranata koji se nalaze u sedam privremenih prihvatnih centara koje finansira EU u Unsko-sanskom (USK) i Sarajevskom kantonu (KS), navodi se u izvještaju Evropske Unije za 2020. godinu. Pretpostavlja se da je blizu 3 000 migranata van registrovanih prihvatnih centara, uglavnom na području USK-a i da migranti borave u krajnje nehumanim uslovima.

Zemlje porijekla migranata kao i razlozi njihovih migracija mijenjali su se od početka tranzita kroz BiH do danas. Na primjer, u 2018. godini bilježi se dolazak, primarno, izbjeglica iz ratom zahvaćenih područja Sirije, potom Iraka i Afganistana. Također, osim mladića koji su bježali od vojne obaveze, registrovan je značajan broj porodica sa starijim osobama ili sa djecom. U 2019. broj izbjeglica se smanjio dok je bio primjetan porast ekonomskih migranata, pretežno mladića iz Sjeverne Afrike (Maroka, Alžira, Tunisa), potom iz Pakistana i Bangladeša koji kao razlog za migraciju najčešće navode loše socio-ekonomske uvjete u domovini ali i druge probleme izazvane diskriminacijom - političkom, ekonomskom ili identitarnom (po spolu, seksualnoj orijentaciji, itd.). Već ranije je navedeno da je značajka ovih migracija u tome što su one ilegalne. I danas, 2021. godine, ako putujete prema istočnoj granici BiH sa Srbijom, prostim okom vidite mladiće koji preplivavaju rijeku Drinu i onda se mokri kreću cestama ka Sarajevu. U slučaju da ne ostanu u dva prihvatna centra (Ušivak i Blažuj) u Kantonu Sarajevo, migranti sa vozovima i autobusima odlaze na granicu sa Hrvatskom, primarno na sjeverozapad BiH, u Krajinu. Prema podacima iz 2019. godine osim dva prihvatna centra u KS, postoji prihvatni centar u Salakovcu u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, te njih najviše u Unsko-sanskom kantonu (Bira, Miral, Borići, Sedra). Potrebno je napomenuti da osim ovih privremenih prihvatnih centara u BiH imamo centre za prihvat

19 BBC, Migrant Crisis: Migration to Europe Explained in Seven Charts, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>, 2016.

stranaca koji se nalaze u Istočnom Sarajevu i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.²⁰

*Krajem 2019. godine zatvoren je kamp Vučjak zbog uvjeta u njemu, za koje je Dunja Mijatović, povjerenica za ljudska prava Vijeća Evrope, izjavila da su "sramota za BiH". Osim loših uvjeta u kampovima i prihvatnim centrima gdje humanitarnu pomoć pretežno koordiniraju međunarodne organizacije poput IOM-a (a koje finansira Evropska unija), veliki broj njih se doslovno nalazi na ulici i spava po autobusnim i željezničkim stanicama. Zahvaljujući određenom broju građana i građanki volontera, te pojedinim nevladinim organizacijama tu direktno na cesti mogu dobiti pomoć u toploj odjeći i hrani. No, kako je taj priliv ljudi u pokretu značajan i kontinuiran, volonteri i nevladine organizacije zaista nailaze na brojne objektivne prepreke da im adekvatno pomognu. Odgovor države na svim nivoima je daleko od zadovoljavajućeg. Zbog nepostojanja koordinacije i saradnje između različitih nivoa, najveći teret migrantske krize je na lokalnim zajednicama. Izostanak institucionalnog strateškog planiranja i organizacije prepreka je i za stavljanje u funkciju novca koji je Evropska unija osigurala Bosni i Hercegovini u cilju efikasnog upravljanja migrantskom krizom i sprječavanja humanitarne krize.*²¹

Pored veoma loših uvjeta u prihvatnim centrima zbog kojih su neki i zatvoreni poput kampa Vučjaka krajem 2019. godine, a nakon reakcije Vijeća Evrope da se radi o direktnom kršenju ljudskih prava unutar tih nehumanih smještaja, postoji niz drugih problema. Potrebno je naglasiti da postoji poprilična konfuzija statistika/zvaničnih podataka o broju ljudi u pokretu, a pogotovo o broju maloljetnika bez pratnje, djece koja su na putu ostala bez roditelja, bolesnih, migranata koji pripadaju LGBT populaciji, samohranih majki, itd. Vrlo zabrinjavajuće je što opisano stanje usložnjava i često nekorektno/diskriminirajuće medijsko izvještavanje koje doprinosi kreiranju nerazumijevanja i jaza između lokalnog stanovništva koji „goste/Druge“ smatra nepoželjnim i opasnim po vlastiti život i zajednicu. U cijeloj ovoj zamršenoj slici koju možemo smatrati humanitarnom krizom, uloga međunarodnih organizacija koje koordiniraju brigu o migrantima kao i novčanu pomoć koja dolazi u ove svrhe jer vrlo netransparentna.

Zahvaljujući samo svjedočanstvima migranata i njihovim izjavama za pojedine medije, kao i svjedočanstvima volontera i nezavisnih novinara, moguće je saznati o teškim uvjetima u kampovima u Kantonu Sarajevo koji su u

20 Sead Turčalo, Sigurnosni aspekti migrantske krize u BiH (Sarajevo: Neobjavljeni istraživački rad, 2019)

21 Valida Repovac Nikšić, op. cit. str. 206-207.

potpunosti popunjeni. Iz tog razloga, značajan broj ljudi u pokretu se nalazi van tih prihvatnih centara i preživljava zahvaljujući posvećenim volonterima i nezavisnim novinarima aktivistima. Također, zabrinjavajuće je da građani u Kantonu Sarajevo koji su opredijeljeni da pomognu unesrećenim ljudima često i sami bivaju izloženi govoru mržnje, nasilju i brutalnosti od strane policije. Nažalost, o ovim incidentima ne piše se često u javnosti i ne razgovara otvoreno u institucijama vlasti. Naprotiv, čak i tematske sjednice o migrantskoj krizi i sigurnosnoj situaciji u KS su pokazale koliko je nerazumijevanje ove krize i od strane samih političara koji tešku situaciju koriste u populističke svrhe „zaštite“ lokalnog stanovništva, pogotovo u onim dijelovima KS u kojim je prisutnost migranata veća (na primjer dijelovi oko prihvatnih centara Općina Hadžići). Upravo je opisana slika bila motivacija za ovo istraživanje, pogotovo nakon dobijenih informacija da u ovakvim uvjetima postoje slučajevi teških psiho-socijalnih stanja i da ne postoje sistemski načini da se tim osobama pomogne.²²

Postupak istraživanja

Glavni cilj istraživanja bio je dobiti uvid u ne/zastupljenost profesionalnih pristupa u radu sa migrantima smještenim u migrantskim centrima na području Kantona Sarajevo i na ne/mogućnosti djelovanja socijalnih radnika u njima.

Istraživanjem su obuhvaćeni stručnjaci koji su direktno ili indirektno uključeni u proces saniranja posljedica migrantske krize i pružanja pomoći migrantima na području Kantona Sarajevo. Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno šest (6) ispitanika koji su željeli ostati anonimni, a poštivajući Etički kodeks bosanskohercegovačkih sociologa u kojem se ističe obaveza zaštite sudionika u istraživačkom procesu neće se navoditi imena, funkcije i organizacije u kojima rade učesnici u istraživanju.²³ Sudionici su odabrani na način da su prethodno kontaktirane određene nevladine organizacije čiji su stručnjaci uključeni u proces pružanja podrške i pomoći migrantima, ali i javne ustanove koje su uključene u kreiranje mjera za ublažavanje posljedica migrantske krize uz molbu da se izabere socijalni radnik ili stručnjak srodnog zanimanja koji je uključen u proces kreiranja mjera za ublažavanje posljedica migrantske krize koja je posebno evidentna u vrijeme pandemije. Većina ispitanika je završila VSS ili neki vid dodatne specijalizacije, te je većina (66,7%) ispitanika

22 Izvodi iz intervjua obavljenih sa građanima aktivistima, volonterima i nezavisnim novinarima.

23 Pogledati dio sociološko-istraživačkog rada A) integritet i objektivnost u Etičkom kodeksu bosanskohercegovačkih sociologa.

uključena u proces borbe sa posljedicama migrantske krize od samog početka ove krize u BiH.

Istraživanje je provedeno u periodu mart-april 2021. godine. Podaci su prikupljeni metodom ispitivanja pomoću anketnog upitnika u kojem su dominirala pitanja otvorenog tipa. U uvodnom dijelu ankete sudionici su mogli da se upoznaju sa svrhom i ciljem istraživanja. Zajamčena je povjerljivost svih dobijenih podataka što je i bio uslov učešća određenih stručnjaka u ovom istraživanju kako je već i navedeno

U obradi podataka korištena je kvalitativna analiza, odnosno analiza odgovora dobijenih na pitanja otvorenog tipa. Empirijska građa uređena je tako što su odgovori sudionika sažeti i parafrazirani, nakon toga su dorađene rečenice kao jedinice kodiranja, a zatim je realizovana procedura otvorenog kodiranja koje je urađeno u nekoliko koraka: a) pripisivanje kodova empirijskoj građi; b) pridruživanje srodnih kodova u kategorije i c) analiza značenja pojmova i kategorija.²⁴

Rezultati istraživanja

Kvalitativnom analizom odgovora stručnjaka, posebno socijalnih radnika uključenih u rad sa migrantima u migrantskim kampovima na području Kantona Sarajevo, odnosno postupkom analize sadržaja navedenih istraživačkih pitanja dobijeni odgovori kategorizovani su unutar tematskih područja: 1. poteškoće i 3. izazovi u radu.

24 Hsieh Hsiu Fang & Sarah Shannon, Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*. in Sage journal 15(9), 1277-1288. doi: 10.1177/104973230527668. 2005.

Tabela 1: Analiza ograničenja/poteškoća i izazova u radu sa migrantima u migrantskim centrima na području Kantona Sarajevo

Tematsko područje	Teme	Kategorije
Poteškoće/ ograničenja u radu sa migrantima	1. Nezastupljenost stručnog socijalnog rada	1. Nije targetirana potreba za stalnim uslugama socijalnog rada 2. Povremeni angažman preko nevladinih organizacija
	2. Nedefinisan djelokrug rada	1. Nezainteresiranost socijalnih aktera za utvrđivanje potreba za stručnim socijalnim radom 2. Socijalni radnici uključeni u realizaciju aktivnosti koje nemaju dodirnih tačaka sa stručnim socijalnim radom
	3. Položaj socijalnog radnika u kampovima	1. Neadekvatan položaj povremeno angažovanih socijalnih radnika 2. Općenito nedovoljna zastupljenost socijalnih radnika
Izazovi u radu sa migrantima	1. Neophodnost izrade standarda	1. Standardi/propisi za rad socijalnih radnika u migrantskim centrima 2. Potrebno je definisati djelokrug rada socijalnih radnika u kampovima za migrante
	2. Potreba za dodatnom edukacijom	1. Organizacija dodatnih edukacija kako bi se socijalni radnici upoznali sa specifičnim kulturama i običajima migranata 2. Edukacije o problemima migranata i pristupa u rješavanju problema migrantske krize drugih država

Poteškoće u radu s migrantima

Analizom dobijenih odgovora ispitanika izdiferencirale su se tri oblasti koje predstavljaju poseban problem u radu sa migrantima. Prvi i možda najozbiljniji je *nedovoljna zastupljenost stručnog socijalnog rada* u migrantskim centrima na području Kantona Sarajevo. Također, kao važni problemi istaknuti su *nedefinisanost djelokruga rada socijalnih radnika i neadekvatan položaj socijalnih radnika angažovanih u kampovima*.

Važnost rada socijalnih radnika sa migrantima smještenim u migrantskim centrima je neupitna što potvrđuju i rezultati provedenog istraživanja u kojem su svi ispitanici istakli da bi socijalni radnici trebali biti nezaobilazni članovi stručnih timova koji svakodnevno treba da budu na raspolaganju migrantima smještenim u kampovima. Međutim, poražavajuća je spoznaja da veliki broj ispitanika navodi da se socijalni radnici u pojedinim kampovima na području Kantona Sarajevo angažuju samo povremeno preko nevladinih organizacija (33,3 %) ili nisu upoznati sa načinom angažmana tih stručnjaka (16,7 %). Također je poražavajuća spoznaja da je, prema rezultatima istraživanja, čak 33,3 % ispitanika odgovorilo da se socijalni radnici ne uključuju ni preko drugih organizacija. Rezultati ukazuju da situacija po pitanju pružanja stručne pomoći nije ujednačena u svim kampovima, ali i da migranti smješteni u kampovima nemaju stalnu podršku stručnjaka iz oblasti socijalnog rada, odnosno da se radi samo o povremenoj i prividnoj podršci. Prateći navedeno, ne iznenađuje podatak da je čak 66,7% ispitanika navelo da djelokrug djelovanja socijalnih radnika sa ovom socijalno isključenom skupinom nije definisan propisima. Samo je jedan ispitanik (33,3 %) odgovorio da nije upoznat sa informacijom koja se odnosi na definisanost zadataka socijalnih radnika dokumentima.

Nesporno je da ovakav pristup pridonosi da se usluge unutar kampa ne pružaju profesionalno, te da u datim situacijama socijalni radnici nerijetko budu pretrpani nekim poslovima koji nemaju dodirnih tačaka sa profesionalnim socijalnim radom. Nedvojbeno da socijalni radnici treba da budu uključeni i u druge poslove vezane za rad sa migrantima u kampovima, ali problem se javlja u situacijama kada nije adekvatno struktuiran rad stručnjaka, odnosno u situaciji kada socijalni radnici bivaju zaokupljeni drugim poslovima puno više u odnosu na primarne poslove koji se od njih zahtijevaju. Upravo zbog navedenog potrebno je uključiti socijalne radnike u kampove koji bi bili na raspolaganju migrantima svakodnevno i to na način da im bude primaran stručni rad koji bi pridonio kvalitetnijem životu za vrijeme boravka u kampovima. Socijalni radnici bi trebalo da rade i na razvijanju saradnje sa svim drugim akterima od značaja za kvalitetno prevazilaženje migrantske krize. Tačnije, trebalo bi da budu most za iznalaženje kvalitetnih rješenja.

Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH, jedno od prava iz oblasti socijalne zaštite su „usluge stručnog i drugog socijalnog rada“ (čl. 19). Upravo navedeno pravo trebalo bi se urediti propisima i usluge proširiti prema migrantima smještenim u kampovima. Posebno bi bilo neophodno uvesti individualni rad sa migrantima, ali i grupni rad gdje bi se odgovarajućim pristupima obuhvatile određene grupe migranata koje vežu iste ili slične poteškoće za čije rješavanje je potrebna stručna podrška.

Izazovi u radu sa migrantima

Činjenica rasutosti migranata van prihvatnih centara, netransparentno vođenje kampova i loši uvjeti u istim, kulturološke barijere, prepreke su sistemskom pristupu rješavanja krize. Potrebno je naglasiti da svi migranti nisu obuhvaćeni zdravstvenim i socijalnim uslugama. Isto tako izostaju razni vidovi stručne podrške koju bi trebali pružati stručnjaci - socijalni radnici u kampovima. Zapravo, ako su i uključeni socijalni radnici, onda oni dijele obaveze sa svim ostalim osobljem unutar kampa zaduženim za ostvarivanje najosnovnijih potreba, a to su potreba za hranom i minimalnom higijenom. Najzastupljeniji zaposlenici u kampovima su tzv. asistenti za migrante koji im dijele obroke, vode evidencije o preuzimanju obroka na dnevnom nivou, održavaju higijenu u okviru kampa. Aktivnosti koje podrazumijevaju organizovani socijalni rad sa migrantima kao što su: pružanje podrške, rad sa starosnim grupama, osnaživanje migranata, očigledno ne postoje. Isto tako izostaje i razvijanje kooperativnog odnosa sa okolinom u kojoj se kampovi nalaze i sa institucijama od značaja za zajedničko iznalaženje ideja za ublažavanje poteškoća. U cilju kreiranja uvjeta i unapređenja svega navedenog potrebno je izraditi standarde za rad sa migrantima. Također, zbog specifičnosti s kojima se mogu suočiti socijalni radnici potrebno je osmisliti i realizirati kraće edukacije za stručnjake u kampovima.

Nužnost navedenog istakla je većina ispitanika obuhvaćenih istraživanjem (66,7%). S tim u vezi posebno su naveli da bi (iako nije definisan djelokrug socijalnih radnika određenim propisima) profesionalci iz tog domena trebali biti angažovani na: olakšavanju integracije migranata u novu zajednicu, kroz interpersonalni rad - rad u zajednici i ostala područja; pružanju psiho-socijalnog rada sa mladim migrantima - sagledavanje aspekata socijalnog stanja i statusa migranata; potom na izradi evidencije sa socijalnim karakteristikama; saradnji sa nadležnima za prihvatne centre. Također, ispitanici su naveli da bi socijalni radnici trebali biti uključeni u aktivnosti unapređenja

kvalitete života migranata i djece bez pratnje, kako bi zaštitili njihov najbolji interes i poštivanje ljudskih prava, ali i pružili pomoć u sprječavanju kršenja migrantskih prava. Čini se da sve navedeno predstavlja izazov za socijalne radnike jer se trenutno ne može govoriti o aktivnom kreiranju mjera čija realizacija bi značila ostvarivanje svega navedenog, imajući u vidu da u kampovima nisu uposleni socijalni radnici koji rade isključivo na realizaciji navedenih aktivnosti. Također, ne postoje aktivnosti za izradu standarda za rad tih profesionalaca sa socijalno isključenom skupinom migranata.

Zaključak i preporuke

„Nove migracije“ nisu ništa novo. Iz tog razloga, prilikom analize recentne migrantske krize koja je potresala Evropu, i koja je još uvijek aktualna u tranzitnim zemljama Zapadnog Balkana, treba imati u vidu da su migracije iz siromašnijih država prema bogatijim kontinuirane i da postoje oduvijek, a da faktori poput ratova ili ekonomskih kriza samo dovode do većeg intenziteta migracija.²⁵

Nužnost ozbiljnog i humanog pristupa rješavanju aktualne migrantske krize posebno proističe iz „Izvola iz završnog akta ambasadora pri Ujedinjenim narodima sa konferencije o statusu izbjeglica i osoba bez državljanstva“ na kojoj su usvojene preporuke koje se odnose na postupanja prema izbjeglicama/migrantima, a među kojima se, između ostaloga navodi da je izbjeglicama potrebno pružiti pomoć u moralnoj, pravnoj i materijalnoj sferi, odgovarajućih službi socijalne zaštite, a naročito pomoć odgovarajućih nevladinih organizacija. Iz navedenog se nameće neophodnost sistemskog pristupa u uključivanju profesionalaca, preko „kvalificiranih“ organizacija, kako se navodi u istom dokumentu, ali i preko osnivanja službe za podršku migrantima u samim kampovima u kojima su migranti smješteni. Naravno, brojnost angažiranih stručnjaka trebalo bi da bude usklađena sa brojem migranata u kampovima, a među osnovnim zaduženjima stručnih timova bili bi organiziranje u primjeni tradicionalnih pristupa u radu sa migrantima, tj. rad sa pojedincem, grupom, ali i kontinuirani rad na razvijanju saradnje sa ostalim društvenim akterima od značaja što bi sve skupa trebalo pridonijeti kvalitetnom životu ljudi u migrantskim centrima, ali i očuvanju sigurnosti stanovništva koje živi u blizini kampova.

Prema mišljenju ispitanika u cilju saniranja posljedica migrantske krize neophodno je uložiti napore u izgradnju mehanizma povezivanja

25 Anthony Giddens & Mitchell Duneier & Richard P. Appelbaum & Deborah Carr , op. cit. p. 512

migranata sa institucijama i organizacijama civilnog društva koje mogu značajno pridonijeti u pružanju podrške ljudima u pokretu. Također su istakli da bi bilo dobro jačati kapacitete lokalnih institucija koje pružaju usluge migrantima, te raditi na poboljšanju uslova smještaja za migrante. Navedena je i važnost izrade jedinstvene evidencije za migrante kao i programa rada.

Kako se može zaključiti iz prezentiranih rezultata istraživanja neophodno je uložiti napore u kreiranje kontinuirane obuke za osoblje koje radi sa migrantima iz oblasti socijalne zaštite, psihologije, prava i sigurnosti. Iako je možda pandemijska kriza uticala na kvalitetu razvoja pristupa u pružanju pomoći i podrške osobama u pokretu ne treba smetnuti s uma da su oni tu i da je potrebno što prije pripremiti kvalitetan plan rada relevantnih institucija, te uz znanja i iskustva stručnih ljudi napraviti sistemski pristup podrške migrantskoj populaciji. Jednostavno rečeno, potrebno je uspostaviti jedinstvenu politiku migracija, a budući da je istraživanje provedeno za područje Kantona Sarajevo svi pokazatelji ukazuju na neophodnost formiranja posebnog educiranog tima stručnjaka iz oblasti socijalne zaštite, ljudskih prava, sigurnosti i prava koji bi se aktivno bavio ovom problematikom dok je aktualna.

Literatura

- Autor nije naveden. Etički kodeks bosanskohercegovačkih sociologa. Dija-log - Časopis za filozofiju i društvenu teoriju 01+02:169-186. 2013.
- BBC. Migrant Crisis: Migration to Europe Explained in Seven Charts. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>. 2016.
- Bašić, Meho. Makroekonomska efikasnost kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. u. Pregled br. 4. 2006. p. 17
- Dervišbegović, Muhamed. Socijalni rad: teorija i praksa. Zonex. Sarajevo. 2003.
- Gadžo-Šašić, Sabira. Socijalni rad s osobama s invaliditetom. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. 2020.
- Gidens, Antoni. Sociologija. Beograd: Ekonomski fakultet. 2003.
- Giddens, Anthony & Duneier, Mitchell & Appelbaum, Richard P. & Carr, Deborah. Introduction to Sociology (Seagull Twelfth Edition). W. W. Norton & Company. Kindle Edition. 2021.

- Hsiu Fang, Hsieh & Shannon, Sarah. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*. in Sage journal 15(9), 1277-1288. doi: 10.1177/104973230527668. 2005.
- Lakićević, Mira & Gavrilović, Ana. *Socijalni razvoj i planiranje*. Banja Luka. Biblioteka udžbenici. 2009.
- Kreger, Klaudija. *Multikulturalni socijalni rad s migrantima - iskustva Njemačke u Studijski centar socijalnog rada*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta. 1999.
- Mesić, Milan. *Međunarodne migracije. Tokovi i teorije*. Zagreb: Societas Zavod za Sociologiju. 2002.
- Mesić, Milan. Globalizacija migracija. u *Migracijske i etničke teme* 18 (2002), 1: 7–22.
- Mežnarić, Silva. Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja. u *Migracijske i etničke teme* 19 (2003), 4: 323–341
- Repovac Nikšić, Valida. *Refugees, Migration and Trafficking in Humans*. in *What is the Gender of Security*. Ždralović Amila & Gavrić Saša & Rožajac-Zulčić Mirela (ed.). Sarajevo: Sarajevo Open Center. 2020.
- Turčalo, Sead. *Sigurnosni aspekti migrantska krize u BiH*. Sarajevo: Neobjavljeni istraživački rad. 2019.
- UNDP. *Socijalna uključenost. Izvještaj o humanom razvoju*. 2007.
- Vidanović, Ivan. *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Autorsko izdanje. 2006.